

Załącznik nr 1 Program merytoryczny

Konkurs z wiedzy o społeczeństwie „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – 30 lat ustawy zasadniczej” w roku szkolnym 2026/2027

Poniżej wymagany zakres wiedzy oraz zagadnień na poszczególne etapy Konkursu:

ETAP I – SZKOLNY

I. Państwo i jego podstawowe cechy

Uczeń:

1. Wyjaśnia pojęcie państwa.
2. Wymienia podstawowe elementy państwa: terytorium, ludność, władzę publiczną i suwerenność.
3. Wyjaśnia pojęcie suwerenności państwa.
4. Rozróżnia państwo, naród, społeczeństwo i wspólnotę obywatelską.
5. Wymienia podstawowe funkcje państwa.
6. Wyjaśnia, czym jest dobro wspólne.
7. Rozpoznaje i opisuje symbole narodowe Rzeczypospolitej Polskiej, zna zasady ochrony symboli.
8. Wyjaśnia pojęcie obywatelstwa i zna zasady nabycia obywatelstwa polskiego (nabycie z mocy prawa, nadanie obywatelstwa polskiego, uznanie za obywatela polskiego).

II. Konstytucja jako najważniejszy akt prawny w państwie

Uczeń:

1. Wyjaśnia pojęcie konstytucji.
2. Wyjaśnia pojęcie konstytucjonalizmu.
3. Wyjaśnia różnice między konstytucją sztywną a elastyczną.
4. Wyjaśnia, dlaczego konstytucja zajmuje najwyższe miejsce w hierarchii źródeł prawa.
5. Wymienia podstawowe funkcje konstytucji:
  - określanie ustroju państwa,
  - wskazywanie organów władzy publicznej,
  - określanie kompetencji organów,
  - ochrona praw i wolności człowieka i obywatela,
  - określanie zasad tworzenia prawa.
6. Zna daty związane z obecnie obowiązującą konstytucją RP
  - uchwalenia Konstytucji RP – 2 kwietnia 1997 r.
  - referendum konstytucyjnego – 25 maja 1997 r.
  - wejście w życie Konstytucji RP – 17 października 1997 r.

III. Prawa i wolności człowieka i obywatela

Uczeń:

1. Wyjaśnia pojęcia: prawo człowieka, wolność, obowiązek obywatelski.
2. Rozróżnia prawa osobiste, polityczne, ekonomiczne, socjalne i kulturalne.
3. Wymienia podstawowe prawa i wolności zapisane w Konstytucji RP.
4. Rozpoznaje i wyjaśnia prawo do życia, godności, wolności osobistej i równości wobec prawa.
5. Rozpoznaje i wyjaśnia znaczenie wolności słowa i jej ograniczenia wynikające z prawa.
6. Rozpoznaje i wyjaśnia prawo do nauki.
7. Wyjaśnia znaczenie wolności zgromadzeń i zrzeszania się.
8. Wymienia podstawowe obowiązki obywatela:
  - wierność Rzeczypospolitej Polskiej,
  - przestrzeganie prawa,
  - ponoszenie ciężarów i świadczeń publicznych,
  - obrona Ojczyzny,
  - dbałość o stan środowiska.

IV. Demokracja i uczestnictwo obywatelskie

Uczeń:

1. Wyjaśnia pojęcie demokracji.
2. Rozróżnia demokrację bezpośrednią i pośrednią (przedstawicielską) oraz ich formy.
3. Wyjaśnia, czym są wybory i referenda oraz rozpoznaje i wyjaśnia podstawowe zasady wyborów: powszechność, równość, bezpośredniość i tajność głosowania.
4. Wymienia i wyjaśnia formy aktywności obywatelskiej.
5. Wyjaśnia znaczenie samorządu uczniowskiego jako przykładu uczestnictwa w życiu wspólnoty.
6. Rozumie znaczenie odpowiedzialnego udziału w życiu publicznym.
7. Rozpoznaje petycję, skargę i wniosek jako formy aktywności obywatelskiej.

ETAP II – REJONOWY

I. Historia polskiego konstytucjonalizmu

Uczeń:

1. Zna podstawowe informacje o Konstytucji 3 Maja z 1791 r.
2. Rozumie znaczenie Konstytucji 3 Maja dla historii Polski i europejskiego konstytucjonalizmu.
3. Wymienia podstawowe polskie konstytucje XX wieku i zna zapisy tych konstytucji w zakresie władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej:
  - Konstytucję marcową z 1921 r.,
  - Konstytucję kwietniową z 1935 r.,
  - Konstytucję PRL z 1952 r.,
  - Konstytucję RP z 1997 r.
4. Zna najważniejsze informacje dotyczące uchwalenia Konstytucji RP z 1997 r.
5. Wyjaśnia znaczenie referendum konstytucyjnego.

II. Procedury legislacyjne w Polsce

Uczeń:

1. Charakteryzuje etapy procesu ustawodawczego:
  - inicjatywa ustawodawcza,
  - rozpatrywanie projektu ustawy w Sejmie,
  - głosowanie,
  - udział Senatu,
  - podpis Prezydenta,
  - udział Trybunału Konstytucyjnego,
  - ogłoszenie ustawy.
2. Charakteryzuje etapy procedury uchwalania i zmiany Konstytucji RP.
3. Zna dotychczasowe nowelizacje Konstytucji RP.
4. Wyjaśnia różnice między procedurą uchwalania ustawy zwykłej, ustawy budżetowej i ustawy pilnej.

III. Podstawowe zasady ustrojowe RP

Uczeń:

1. Wyjaśnia zasady państwa demokratycznego
  - zasada suwerenności narodu,
  - zasada demokratycznego państwa prawa,
  - zasada konstytucjonalizmu,
  - zasada demokracji przedstawicielskiej,
  - zasada trójpodziału władzy,
  - zasada republikańskiej formy rządów,
  - zasada dobra wspólnego,
  - zasada pluralizmu politycznego,
  - zasada unitarnej formy państwa,
  - zasada decentralizacji,
  - zasada samorządności,
  - zasada subsydiarności,
  - zasada społecznej gospodarki rynkowej.
2. Wymienia i charakteryzuje źródła powszechnie obowiązującego prawa w Polsce oraz zna ich hierarchię:
  - Konstytucję,
  - ustawy,
  - ratyfikowane umowy międzynarodowe,
  - rozporządzenia,
  - akty prawa miejscowego.
3. Wyjaśnia znaczenie ogłaszania aktów prawnych i określa zasady obowiązujące w RP (zna dzienniki urzędowe i określa, które rodzaje aktów prawnych są w nich publikowane).

IV. Organy władzy ustawodawczej

Uczeń:

1. Charakteryzuje Sejm i Senat jako organy parlamentu.
2. Zna podstawowe zasady wyborów do Sejmu i Senatu – zarządzenie wyborów, zgłaszanie kandydatów, zasady głosowania, sposób obliczania wyników.

3. Wymienia i wyjaśnia rodzaje większości, którymi podejmowane są decyzje w Sejmie i Senacie. Wyjaśnia pojęcie kworum.
4. Wyjaśnia podstawowe kompetencje Sejmu i sposoby ich realizacji (funkcja kontrolna, ustawodawcza, ustrojodawczą i kreacyjną).
5. Wyjaśnia podstawowe kompetencje Senatu i sposoby ich realizacji (funkcja ustawodawcza, ustrojodawczą i kreacyjną).
6. Wyjaśnia pojęcie, zasady i rodzaje mandatu parlamentarnego.
7. Rozumie znaczenie i wyjaśnia zasady działania immunitetu parlamentarnego.
8. Wymienia i wyjaśnia działanie organów Sejmu i Senatu (komisji, klubów i kół, Prezydium, Konwentu Seniorów).

ETAP III – WOJEWÓDZKI

I. Prezydent RP

Uczeń:

1. Charakteryzuje Prezydenta jako głowę państwa.
2. Zna sposób wyboru Prezydenta RP – zarządzanie wyborów, zgłaszanie kandydatów, zasady głosowania, sposób obliczania wyników.
3. Wymienia kompetencje Prezydenta oraz rozróżnia prerogatywy i kompetencje za kontrasygnatą.
4. Wyjaśnia zasady postępowania w sytuacji czasowej niezdolności Prezydenta do sprawowania urzędu oraz w razie opróżnienia urzędu.
5. Wymienia Prezydentów RP od 1989 roku oraz najważniejsze wydarzenia dla III RP, które miały miejsce w czasie ich kadencji.

II. Rada Ministrów i administracja rządowa

Uczeń:

1. Charakteryzuje Radę Ministrów jako organ władzy wykonawczej.
2. Wymienia kompetencje Rady Ministrów.
3. Wyjaśnia rolę Prezesa Rady Ministrów.
4. Rozpoznaje podstawowe zadania ministrów.
5. Wyjaśnia pojęcie administracji rządowej oraz rozróżnia administrację rządową i samorządową.
6. Wyjaśnia procedurę powoływania Rady Ministrów.
7. Rozumie znaczenie odpowiedzialności politycznej Rady Ministrów przed Sejmem oraz charakteryzuje procedury konstruktywnego wotum nieufności, wotum nieufności i wotum zaufania.
8. Rozpoznaje wojewodę jako przedstawiciela Rady Ministrów w województwie oraz określa sposób jego powoływania i zadania.

III. Samorząd terytorialny

Uczeń:

1. Wyjaśnia pojęcie samorządu terytorialnego.
2. Wymienia trzy poziomy samorządu terytorialnego:
  - gmina,
  - powiat,

- województwo.
- 3. Rozumie znaczenie samorządu dla życia lokalnej wspólnoty.
- 4. Rozróżnia organy stanowiące i wykonawcze samorządu.
- 5. Wyjaśnia zasady wyborów samorządowych – zarządzenie wyborów, zgłaszanie kandydatów, zasady głosowania, sposób obliczania wyników.
- 6. Charakteryzuje podstawowe zadania gminy.
- 7. Wyjaśnia znaczenie i konstrukcję budżetu jednostki samorządu terytorialnego.
- 8. Rozróżnia zadania własne i zlecone oraz podaje ich przykłady na różnych poziomach samorządu terytorialnego.
- 9. Wyjaśnia zasady działania obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej.

IV. Sądy, trybunały i ochrona prawna

Uczeń:

1. Rozumie zasadę niezależności sądów i niezawisłości sędziów.
2. Rozróżnia sądy powszechne, administracyjne i wojskowe.
3. Wyjaśnia podstawowe zasady działania i zadania
  - Sądu Najwyższego,
  - Trybunału Konstytucyjnego,
  - Trybunału Stanu,
  - Naczelnego Sądu Administracyjnego
4. Wyjaśnia znaczenie prawa do sądu.
5. Rozumie zasadę domniemania niewinności.
6. Wyjaśnia znaczenie dwuinstancyjności postępowania sądowego.
7. Rozpoznaje Rzecznika Praw Obywatelskich jako organ ochrony praw i wolności oraz wyjaśnia podstawowe zasady działania i zadania.
8. Wyjaśnia podstawowe zasady działania i zadania Najwyższej Izby Kontroli.

Literatura:

1. Akty prawne

- a. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
- b. Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. 2012 poz. 161 z późniejszymi zmianami).
- c. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (tekst ujednolicony: Dz.U. 2025 poz. 365).
- d. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst ujednolicony: Dz.U. 2025 poz. 1153).
- e. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst ujednolicony: Dz.U. 2024 poz. 107).
- f. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst ujednolicony: Dz.U. 2025 poz. 581).
- g. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst ujednolicony: Dz. U. z 2024 r. poz. 1264).
- h. Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych (tekst ujednolicony: Dz.U. 1980 nr 7 poz. 18).

2. Podręczniki z wiedzy o społeczeństwie dopuszczone przez MEN do użytku szkolnego, przeznaczone do kształcenia ogólnego, uwzględniające podstawę programową kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.

3. Książki i opracowania:

- a. Ajnenkiel A., *Konstytucje Polski*, Warszawa 2013
- b. Borucki M., *Konstytucje polskie 1791–1997*, Warszawa 2002
- c. Bożyk S., *Prawo konstytucyjne*, Białystok 2014, rozdz. I, II i III,
<https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/13135>,
<https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/13135>,
<https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/12922>.
- d. Chmaj M., Skrzydło W., *Ustrój polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, różne wydania.
- e. Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, różne wydania.
- f. Makiła D. (red.), *Konstytucyjna historia Polski*, tom 2, Warszawa 2024.
- g. Marciniak E.M., Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych. Tom IV. System rządów w Polsce (Instytucje polityczne w latach 1989-2018)*, Warszawa 2018.
- h. Sarnecki P., *Prawo konstytucyjne RP*, różne wydania.
- i. Słomka T., *System polityczny i konstytucyjny Rzeczypospolitej Polskiej*,
<http://biblioteka.oapuw.pl/tomasz-slomka-system-polityczny-i-konstytucyjny-rzeczypospolitej-polskiej/>.
- j. *Teraz matura. Wiedza o społeczeństwie. Vademecum*, Nowa Era, różne wydania.
- k. Wojtaszczyk K., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007.

4. Strony internetowe organów:

- a. <https://www.sejm.gov.pl/>,
- b. <https://www.senat.gov.pl/>,
- c. <https://www.prezydent.pl/>,
- d. <https://www.gov.pl/web/gov/rada-ministrow>,
- e. <http://www.sn.pl>,
- f. <https://trybunal.gov.pl/>,
- g. <http://www.trybunalstanu.pl>,
- h. <https://www.nsa.gov.pl/>,
- i. <https://www.nik.gov.pl/>,
- j. <https://bip.brpo.gov.pl/>,

5. Zintegrowana Platforma Edukacyjna, www.zpe.gov.pl,